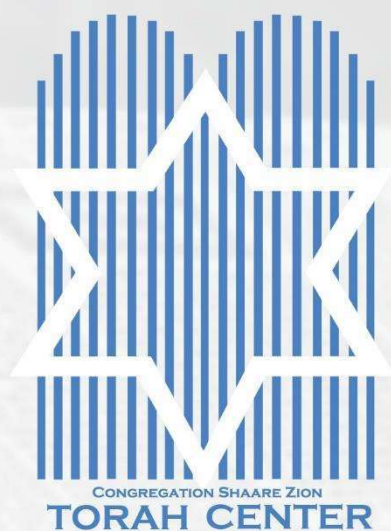

Tisha B'av Saturday Night

רפואה שלמה חיים רפאל בן פרידא

Question #1:

- Could one have meat for all three meals, including Seuda Shelishit?
- Can one choose not to have meat?
- Is there Seuda Hamafesket?
- Are there any restrictions towards the meal?
- What time must one finish eating?

Question #2:

- When does one change shoes?
- Does one have to take off shoes at sunset and wear non leather shoes, when shabbat is over?
- Can one come to shul in Shabbat clothing?

Question #3:

- What does one do about havdallah? For those that go to shul and those that do not?
- Three parts to havdallah- the wine, the besamim, and the candle. Do we miss out on any of them?
- If one knows they won't be fasting, when should they make havdallah?

תענית דף כט:

תִּשְׁעָה בָּאָב שֶׁחַל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת וְכֵן עָרַב תִּשְׁעָה בָּאָב שֶׁחַל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת אוֹכֵל וְשׁוֹתֵה כָּל צָרְכּוֹ וּמַעֲלָה עַל שׁוּלְחָנוֹ אֶפִּילוֹ כִּסְעוּדַת שְׁלֵמָה בְּשַׁעֲתוֹ... דְּבַר רַבִּי מֵאִיר

In the case of **the Ninth of Av that occurs on Shabbat, and so too, on the eve of the Ninth of Av that occurs on Shabbat**, one need not reduce the amount of food he eats; rather, **he may eat and drink as much as he requires and put on his table a meal even like that of King Solomon in his time.**

שולחן ערוך סימן תקנב סעיף י

אם חל תשעה באב באחד בשבת, או שחל בשבת ונדחה לאחר השבת, אוכל בשר ושותה יין בסעודה המפסקת ומעלה על שלחנו אפילו כסעודת שלמה בעת מלכותו. (מיהו צריך להפסיק מבעוד יום¹)

In a regular year, the last meal before the fast is known as the "Seudat Hamafseket," and it is limited to a certain number and types of foods. However, this year, the last meal is a regular Shabbat Seudah Shelishit. One may even eat a meal fit for Shlomo HaMelech, as the Shulhan Aruch states.

What if one does not want to eat meat? Should one diminish in anyway?

משנה ברורה סימן תקנב ס"ק כג

ואסור למנוע ממנו אף על גב דאין חיוב לאכול בשר בשבת מ"מ כיון שנמנע משום "אבל" עבירה היא. והנה אף דכתב המחבר כסעודת שלמה מ"מ ישב בדאבון נפש שלא ינהג בשמחה ולכן לא ישב בסעודת חברים [מ"א] בספר בכור שור חולק ע"ז ודעתו דמי שרגיל בכל שבת לסעוד סעודה זו עם חבריו ומיודעיו ומנוע בשבת זו הו"ל כאבלות פרהסיא. ולכ"ע מותר לאכול עם ב"ב ויכול לברך בדימון כיון שהוא שבת [א"ר] ואם חל מילה באותו שבת יעשה הסעודה קודם מנחה:

¹ משנה ברורה סימן תקנב ס"ק כד היינו קודם שקיעה. ונכון להודיע זה להמון שלא יטעו שהוא כשאר שבת:

Seuda Shelishit:

בשר ויין בסעודה שלישית של שבת זו

הטור (סימן תקנב) מביא את מנהג הגאונים שלא לאכול בשר ולא לשתות יין בסעודה שלישית של שבת, משום שהיא כמו הסעודה המפסקת. או בסעודה המפסקת עצמה. ועל כרחינו לבאר, שהגמרא מדברת על שאר סעודות שבת, שבהם יכול לשתות בשר ויין. ובסעודה שלישית עדיף להחמיר. דהיינו שאין חיוב לאכול בשר ויין בסעודות שבת.

אולם מוסיף הטור, שאם נמנע מלאכול בשר ויין מחמת הצום שחל במוצאי שבת, הרי שזה אסור, כיון שכל דבר שניכר שעושהו מחמת אבילות אסור לעשותו בשבת. וכתב הטור שכך נהג אביו הרא"ש ז"ל, שבט"ב שחל במוצאי שבת היה אוכל בסעודה המפסקת בשר ויין. וכך פסק להלכה מרן השלחן ערוך (שם ס"י).

אמנם אם אינו רגיל לאכול בשר ויין בסעודה שלישית ורוצה לאכול בסעודה זו בשר ויין, כתב הגאון רבי משה פיינשטיין (שו"ת אגרות משה ח"ד סימן קיב) שמותר לאכול בשר ויין כרצונו אף אם אין רגילות בכך. אך מפורסם בשם הנצי"ב שחולק על כך, וסובר שלא ראוי לעשות כן אם אינו רגיל בכך.

מנהגי אבילות בשבת

והיסוד הנראה כאן, שאין נוהגים מנהגי אבילות בשבת כלל. ויכול לאכול כהרגלו וכרצונו. [אך יש לזכור שאכילה המרובה מדי לפני הצום מזיקה ומפריעה מאוד, ולא להגזים יתר על המידה.]

אולם כתבו הפוסקים, שאמנם מותר לאכול כהרגלו בכל שבת ואין לנהוג מנהגי אבילות, עם כל זאת לא יישבו באריכות כהרגלם בכל שבת אלא ימעטו קצת.

תחילת הצום בתשעה באב שחל במוצאי שבת

זמן סיום האכילה בשבת הוא עד סמוך ממש לשקיעה. וכדאי להפסיק מלאכול חמש דקות בערך לפני השקיעה, שלא יכשל. אמנם יש דעות בראשונים שיש בתשעה באב דין תוספת, כמו ביום הכיפורים שהרי תשעה באב הוא מדברי קבלה. וכ"כ הריטב"א (תענית יב:) ותוספות בתענית (ל: ד"ה כל), וכן משמע לכאורה מדברי הרמב"ם בפירוש המשניות (סוף מסכת תענית). אך כיון שמרן השלחן ערוך לא פסק כן, לא נהוג להחמיר בזה. [וראה בזה בהלכה ברורה חלק י"ד (סימן ו פ"א בקונטרס "תוספת שבת") שהאריך הרחיב בכל עניני תוספת שבת ובכללם דיני תוספת בתשעה באב, ושם הוכיח במישור שדעת מרן השלחן ערוך שאין דין תוספת בתשעה באב.]

Learning:

תשעה באב שחל להיות ביום ראשון, רשאי ללמוד בשבת גם אחר חצות, בכל מה שירצה, אלא שטוב ונכון ללמוד בשבת אחר חצות בהלכות תשעה באב וללמד לרבים הלכות אלו.

תשעה באב שחל במוצאי שבת, אין אומרים צדקתך צדק במנחה בשבת

When to take off shoes:

הרמ"א (תקנ"ג, ב) כותב שיש לחלוץ את הנעליים בבית הכנסת, לאחר ברכו.

שו"ת יחוה דעת חלק ה סימן לח

שאלה: תשעה באב שחל במוצאי שבת, האם מותר להשאר עם הנעלים גם לאחר צאת השבת, עד אמירת ברכו שלפני תפלת ערבית, או צריך להסיר את הנעלים שברגליו מיד עם שקיעת החמה של יום שבת?.

תשעה באב שחל להיות ביום ראשון, מותר להשאר עם הנעלים גם לאחר יציאת השבת, עד לאחר אמירת ברכו שלפני תפלת ערבית של מוצאי שבת. ואינו צריך להסיר את הנעלים שברגליו מיד עם שקיעת החמה של יום שבת, וראוי להכריז בבתי הכנסת ולהודיע לצבור שתפלת ערבית במוצאי שבת שחל בו תשעה באב, תהיה רק לאחר חצי שעה מזמן שקיעת החמה, ולא קודם, ובכך תהיה אפשרות לקהל להחליף בגדי שבת בבגדי חול, ולחלוץ נעלי העור שברגליהם כשליש שעה אחר השקיעה, ויבואו להתפלל בליל תשעה באב, במוצ"ש, בבגדי חול ובמנעלי בד המותרים בתשעה באב

אמנם, מסתבר שישנם כמה הבדלים בין תקופת הרמ"א לבין תקופתנו. אחד ההבדלים הוא, שאנחנו נוהגים לנעול נעלי בד, ודבר זה לא מתאים לעשותו לאחר ברכו. הבדל שני: בדרך כלל לא מתאים ללבוש בגדי שבת בתשעה באב. אם מסתפקים בחליצת הנעליים בבית הכנסת, נמצא שאנו אומרים קינות עם בגדי שבת! מסתבר, שבזמן הרמ"א לא הייתה בכך בעיה, כי הרמ"א פוסק (תקנ"א) שלובשים בגדי חול בשבת חזון! אולם, אנו נוהגים ללבוש בגדי שבת (ע"פ הגר"א) בשבת חזון, ואם כך, לנו ישנה בעיה להסתפק בחליצת הנעליים (עיין בכך במועדים וזמנים, ח"ז סימן רנ"ו).

לאור כל הנ"ל, נוהגים לאחר את תפילת ערבית כרבע שעה. אומרים במוצאי שבת "ברוך המבדיל בין קודש לחול" (וצריך להזכיר גם לנשים לומר זאת), חולצים נעליים ומחליפים בגדים ואחר כך הולכים לבית הכנסת. וכן כתב בשו"ת יחוה דעת (ח"ה סימן ל"ח), וכן כתב במועדים וזמנים (שם) בשם החזון איש, וכן נראה עיקר להלכה (ויש שהיו נוהגים ללכת יחפים לאחר השקיעה).

זמן חליצת הנעליים במוצאי שבת:

והנה להפסיק מאכילתו לפני השקיעה אין נראה בזה שהוא משום הצום, כיון שאינו חייב לאכול. אך בענין זמן חליצת הנעלים, הנה בעצם יום השבת אסור לחלוץ כיון שנראה שעושה כן מחמת האבילות ותשעה באב, ונפסק להלכה שהשבת גוברת בכוחה על תשעה באב ואסור לחלוץ את הנעלים.

בזמן הראשונים היו הולכים יחפים בתשעה באב, ולאחר שהיו אוכלים את הסעודה שלישית היו הולכים לבית הכנסת וממתינים עד שהחזן אומר "ברכו", [בזמנם מוכח שלא היו אומרים 'והוא רחום' וחצי קדיש, כיום נוהגים בכך רק הספרדים]. ורק אז חולצים את נעליהם, מלבד החזן שהוא היה חולץ את נעליו לפני 'ברכו'.

אך כיום שאין אנו הולכים יחפים בתשעה באב, והולכים עם נעלים מיוחדות, צריך להמתין בבית עד שיבוא זמן צאת הכוכבים של הגאונים [ובזה לא נוהגים להמתין לזמן רבינו תם כיון שהיא חומרא הבאה לידי קולא, וכן כיון שהוא דין דרבנן], שהוא כעשרים דקות אחר השקיעה ולומר "ברוך המבדיל בין קודש לחול", לחלוץ מנעליו, וללכת לבית הכנסת להתפלל ערבית.

לכן חשוב מאוד שבבתי כנסיות יתחילו את התפילה מאוחר מעט כדי שיוכלו להתארגן בבית לאחר צאת הכוכבים עד שבאים לבית הכנסת.

From sunset, a person is in a state of "limbo." On one hand, it is already prohibited to continue eating and drinking. On the other hand, it is still Shabbat, and therefore one must not make any public display of mourning or preparation for the fast. For example, one should not put on his non-leather Tisha B'av shoes while it is still Shabbat. Rather he must wait 40 minutes after sunset, say "Baruch Hamavdil Ben Kodesh L'Hol," and then he may change his shoes and come to the Bet Kneset. The Halacha prohibits "Hachana," preparing from Shabbat to the next day. The Poskim discuss whether one is allowed to drink excess amounts of fluids throughout Shabbat in order to be properly hydrated for the fast. Is this considered Hachana? They rule that one may do so, as long as he does not verbally express that his intent that it is for the fast. The same applies for eating in preparation for the fast.

Since Tisha B'av is on Sunday this year, the usual restrictions of "Shabua Shehal Bo" (the week of the fast) do not apply, as there are no days preceding the fast. Therefore, it is permitted to wear freshly laundered clothes the week before the fast. However, on Tisha B'av itself, it is certainly prohibited to wear freshly laundered clothes. Accordingly, one must be careful that when he changes out of his Shabbat clothes on Saturday night that he dons weekday clothes that have already been worn.

הבדלה במוצאי שבת זו

ובעיקר חיוב הבדלה במוצאי שבת זו כתבו הרמב"ן (שם) הרשב"א (שו"ת ח"א סימן קיז) הריטב"א (תענית ל.), וכן רבינו ירוחם (דף קסד ע"ג) ועוד הרבה ראשונים, שמכיון שפטור מלעשות הבדלה במוצאי שבת מחמת התענית, ממילא אינו בר חיובא כלל ופטור לגמרי מהבדלה.

והסיבה, משום שמי שלא הבדיל במוצאי שבת דינו שמבדיל לאחר מכן מדין תשלומים. אם כן, כיון שהיה פטור במוצאי שבת שוב אין לה תשלומים.

אך יש דעות בראשונים שאין הבדלה מסיבה אחרת, כי התשלומים להבדלה זה רק בליל שני, וכיון שאין עושים הבדלה בליל שני לכן אין הבדלה בכלל. [וראה בספר תורת המועדים על ארבע תעניות שהאריך במחלוקת זו].

ודעת הרא"ש (תענית פ"ד סימן מ) שבכל הבדלה התשלומים לה עד סוף יום שלישי, והראיה ממוצאי תשעה באב, שעושים הבדלה בליל יום שני.

להלכה, מרן השלחן ערוך (סימן תקנו ס"א) פסק, וכך אנו נוהגים, להבדיל על הכוס במוצאי הצום.

לבוש אורח חיים סימן תקנו

ט' באב שחל להיות בשבת או באחד בשבת, לא יבדיל בשבת מבעוד יום, א שאם יבדיל קיבל עליו ט' באב ואסור לו שוב לשתות, ולא יבדיל ויתן לשתות לתינוקות, דילמא אתי למיסרך שישתה אף לכשיגדל:

שולחן ערוך אורח חיים הלכות תשעה באב ושאר תעניות סימן תקנו

ליל ת"ב שחל באחד בשבת, כשרואה הנר אומר: בורא מאורי האש; ואין מברך על הבשמים. ובליל מוצאי תשעה באב מבדיל על הכוס, ואינו מברך לא על הנר ולא על הבשמים.

לבוש אורח חיים סימן תקנו

ולמוצאי ט' באב יבדיל ויברך על הכוס. ואינו מברך על הבשמים גם במוצאי ט' באב, משום שהנשמה יתירה שהיתה לו בשבת כבר הלכה לה ביום האבילות

ט"ז אורח חיים סימן תקנו

דזה אין טעון כוס ואין בזה משום תענוג כמו שיש בבשמים וכו' ב"י בשם אבודרהם שיש לברך על האור קודם שקורין איכה. ונ"ל הטעם דבאיכה כתיב במחשכים הושיבני ע"כ יברך תחלה על המאור ומ"מ נראה דאם שכח יכול לברך אח"כ בלילה כיון שהחיוב עדיין עליו:

משנה ברורה סימן תקנו ס"ק ב

ובליל ט"ב מבדיל בתפלה ואף על פי שאין יכול להבדיל אז על הכוס ואם טעה אז ולא הבדיל בתפלה א"צ לחזור כיון שיבדיל על הכוס במוצאי ט"ב. והנשים שאינן יודעות להתפלל ולא הבדילו במוצאי שבת בתפלה צריך כל איש להזהירן שביום התענית לא יעשו אש לבשל לצורך הלילה עד שיאמרו המבדיל בין קדש לחול:

חולה שאוכל בתשעה באב יבדיל תיכף במוצאי שבת והדבר ברור שכוונת הכנסת הגדולה היא, שאם החולה צריך לאכול במוצאי שבת, אז יבדיל תיכף במוצאי שבת, אבל אם אינו אוכל עד למחרת היום, בודאי שלא יבדיל על הכוס אלא קודם אכילתו. וכן פירש לנכון בכוונת הכנסת הגדולה, הרה"ג רבי יעקב סופר בכף החיים (סימן תקנו סק"ט). והוצרכנו לבאר המבואר להוציא מלב מי שחשב לומר שדעת הכנסת הגדולה שמכיון שהוא צריך לאכול למחרת היום, יקדים להבדיל במוצאי שבת, כיון שעיקר זמן הבדלה הוא במוצאי שבת וזה אינו. וכן העלה כדברינו בשו"ת קנין תורה חלק א' (סימן קי"ח אות ב'), ודחה דברי מי שחשב להיפך ע"ש. וכן כתב בפשיטות בשו"ת ישכיל עבדי חלק ז' (חלק אורח חיים סימן ל"ו) ע"ש. ועיין עוד בשו"ת שאילת משה וסרמן (חלק אורח חיים סימן מ"ג) ודו"ק. ונראה שהחולה המבדיל על הכוס יכול להוציא את בני ידיו חובתם בהבדלה זו, אף על פי שהם מתענים, ואינם אוכלים עד הערב. וכמו שכתב מרן החיד"א בברכי יוסף (סימן תקנ"ו סק"ג). וכן כתב בשו"ת לב חיים חלק ב' (סימן קנ"ט) הנ"ל. ועיין בשדי חמד (מערכת בין המצרים סימן ב' אות ה'). ונראה שאחר שהבדיל החולה על הכוס יתן הכוס לתינוק שהגיע לחינוך כדי שישתה ממנו מלא לוגמיו, ולא חיישינן לומר דילמא אתי למיסרך, וכמו שכתב בברכי יוסף (סימן תקנ"ו אות ג') ע"ש. [ועיין בתוספות עירובין (מ' ע"ב), ובשו"ת פאר הדור (סימן ס"ג), ובספר האשכול חלק ב' (הלכות מילה עמוד קכ"ט), ובארחות חיים חלק ב' (עמוד י"ב), ובשו"ת התשב"ץ חלק ג' (סימן ס"ה), ובבית יוסף יורה דעה (סימן רס"ה), ובשו"ת שערי עזרה (חלק אורח חיים סימן כ"ג), ובשו"ת ויען משה (חלק אורח חיים סימן ע"ה) ואכמ"ל]. ואם אין שם תינוק, ישתה בעצמו מהכוס כמלא לוגמיו. ואם אי אפשר לחולה לשותות מלא לוגמיו, אינו צריך לדחוק עצמו בכך, אלא די לו בטעימה כל שהיא, וכמו שהעלה בשו"ת מעט מים (סימן ע"ג).

Hacham Ovadia Yosef, in his Yaheve Da'at (3:40), ruled based on the comments of the Keneset Ha'gedola (Rav Haim Banbenishti, Turkey, 1603-1673) that a woman in this case recites Habdala before she eats. If she does not eat until Sunday morning, then she recites Habdala before she eats on Sunday morning. This is also the position of Rav Yaakov Haim Sofer (Baghdad-Israel, 1870-1939), in his Kaf Ha'haim (556:9).

Later, however, Hacham Ovadia retracted his ruling. After closely examining the comments of the Keneset Ha'gedola, Hacham Ovadia determined that a pregnant or nursing woman in this case should recite Habdala when Shabbat ends on Saturday night. Since she is exempt from the fast, and is thus able to recite Habdala, there is no reason to delay this Misva, and she should thus recite Habdala already on Mosa'eh Shabbat and drink the wine, even if she is not planning on eating until Sunday morning. Moreover, Hacham Ovadia ruled that the woman's husband in this case may, if he so wishes, listen to her Habdala and fulfill his obligation through her recitation. He will then not have to recite Habdala on Sunday night after the fast, and may proceed to eat immediately when the fast ends without having to first recite Habdala.

This year, Tisha B'av begins on Mos'ae Shabbat. In such a case, a conventional Havdala is not recited. There is no wine because it is a fast, and there are no Besamim (spices), because enjoying the fragrant aromas on a day of mourning is not appropriate. We do recite the Beracha "Boreh Meoreh HaEsh" on the fire, because that was instituted specifically for Mosa'eh Shabbat. On Sunday Night, at the conclusion of the fast, we make Havdala consisting of two Berachot: "Boreh Pri Hagefen" on the wine and "Hamavdil Ben Kodesh L'chol." The Beracha on the Besamim is not recited on Sunday night, because it is no longer appropriate. The whole point of smelling the spices is to invigorate the body on Mosa'eh Shabbat as the extra Neshama of Shabbat departs. According to the Tosafot, this is why the Beracha of Besamim is not recited on Mosa'eh Shabbat that falls on Yom Tob. Since the holiday also brings an extra Neshama,

there is no vacuum to fill. Others explain that the reason is that the festive Yom Tov Seudah fills the place of the Besamim. It should be pointed out that we do not begin the Havdala with the conventional Pesukim of Beracha: "Rishon Lesion etc." Those Pesukim were instituted to arouse joy and good fortune as the new week begins. Since in this case, the Havdala is recited on Sunday night, after the new week has begun, the Pesukim are omitted. The Havdala begins with "Kos Yeshuot Essa," and then the two Berachot. If a person must eat on Tisha B'av, for Halachically approved medical reasons, they must first recite Havdala. According to Hacham Ovadia, this is done immediately on Mosa'eh Shabbat, even if they don't need to eat until the morning. When making Havdala, they also omit the introductory Pesukim and the Beracha on Besamim, because it is still a day of mourning. SUMMARY On Mosa'eh Shabbat, the beginning of Tisha B'av, the Beracha on the flame is the only part of Havdala recited. On Sunday night, at the conclusion of the fast, the Beracha on the wine and "Hamavdil" is recited, with no introductory Pesukim, and without the Beracha on the Besamim. One who is allowed to eat on Tisha B'av must recite Havdala, without the Pesukim and spices, on Mosa'eh Shabbat.

קטן בשתיית כוס ההבדלה בתענית

יש דעות בראשונים שסוברים שעושים הבדלה במוצאי שבת זו, ונותנים לקטן מתחת לגיל בר-מצוה לשתות. והרמב"ן בספר תורת האדם (דף פז ע"ד) חולק על כך, וכמה ראשונים סוברים כדבריו, שהנה הגמרא בעירובין (מ:) דנה לגבי ברכת שהחיינו במועדים שצריך לברך בכל חג וחג. ואף בראש השנה מברכים. ודנה הגמרא מה הדין ביום הכיפורים, שהרי בכל חג מברכים בקידוש, וביום הכיפורים אין קידוש, האם אפשר לקחת כוס ולברך שהחיינו ולתת לקטן שישתה את הכוס. והגמרא דוחה אפשרות זו משום "דאתי למיסרך". והכוונה שאותו קטן יבוא וילמד מכך ששתה יין ביום הכיפורים שמותר לשתות ביום כיפור.

לכן אומרת הגמרא ש'זמן אומרו בלא כוס', ולכן כל אחד ביום הכיפורים צריך לברך בעצמו ברכת שהחיינו.

לפיכך אומר הרמב"ן, הוא הדין בתשעה באב שחל במוצאי שבת, שאין ליתן לקטן לשתות שמא 'אתי למיסרך', שיבוא לחשוב שמותר לשתות בתשעה באב.

אך הראשונים שחולקים מבארים שכל מה שכתוב בגמרא 'אתי למיסרך' היינו ביום כיפור, שבכל שנה יש את החשש של 'אתי למיסרך', אך בתשעה באב החשש שמא 'אתי למיסרך' הוא רק בתשעה באב שחל במוצאי שבת, וכך אינו חל בכל שנה. לכן אין לחשוש שמא 'אתי למיסרך'.

יד. נר ובשמים בהבדלה זו

והנה בהבדלה בכל מוצ"ש מברכים על נר ובשמים, הנר בגלל שהאש נבראה במוצאי שבת, ובשמים בגלל שהלכה הנשמה היתרה. ובהבדלה שעושים במוצאי תשעה באב אין מברכים על נר כי זה לא מוצאי שבת, וכן אין בשמים, הנשמה יתירה כבר הלכה יום קודם.

לכן במוצאי שבת בתשעה באב עצמו אי אפשר לברך על בשמים לבד, כי בתשעה באב אסור להריח בשמים. בשונה מיום כיפור שמותר להריח בשמים וטבק וכדומה. [הגאון רבינו חיים פאלאג'י מזהיר שבבתי כנסיות שכל אחד מביא את הטבק שלו ומתחילים להריח ובאים על ידי זה לקלות ראש, וצריך להזהר מזה.] וההבדל הוא, שביום כיפור אם מריח אין בזה בעיה כיון שלא אוכל. אך בתשעה באב זהו יום אבל ולא רק תענית, וכשמתענג על ריח טוב הוא נגד האבילות.

להלכה פסק מרן השלחן ערוך (שם) שבמוצאי שבת זו אין מברכים על הבשמים כלל.

לעומת זאת בנר אין סיבה שלא נברך עליו. ואמנם מעיקר הדין אפשר לברך על הנר לפני ערבית. אך המנהג הוא שלאחר סיום העמידה, אומרים חצי קדיש מביאים נר ומברכים עליו 'בורא מאורי האש', ואומרים איכה וקינוח.

כמו כן כל אחד בביתו, יזכיר לנשות הבית להדליק נר ולברך ברכת 'בורא מאורי האש'.

יז. מנהגי אבילות ביום עשירי באב

כתב מרן השלחן ערוך (סימן תקנח ס"א) מנהג כשר לא לאכול בשר ולא לשתות יין ביום עשירי באב. והטעם, כתוב בגמרא (תענית כט.) מהפסוק (ירמיה ו, ד): אוי לנו כי פנה היום כי ינטו צללי ערב. והוא נאמר על בית המקדש שנשרף לפנות ערב.

הרשעים נכנסו לבית המקדש כבר ביום ז' באב אבל השריפה ממש היתה סמוך לשקיעת השמש ביום תשעה באב. והאש היתה דולקת והולכת כל הלילה והיום – יום עשירי באב.

בגמרא שם איתא: אמר רבי יוחנן, אילו הייתי באותו הדור הייתי קובע את הצום ליום עשירי באב, למה כי רובו של היכל בו נשרף. ומפני מה קבעו בתשעה באב? מבארת הגמרא, שחכמים שבאותו הדור סברו שבתחילת הפורענות האש הובערה בתשעה באב, ואתחלתא דפורענותא עדיפא, לכן נקבע ליום תשעה באב.

בירושלמי כתוב (תענית כה.) שאחד האמוראים, היה נוהג לצום יומיים, תשיעי ועשירי, כיון שגם העשירי הוא יום צער לעם ישראל. אנחנו איננו יכולים לצום יומיים, זה קשה מאוד, לכן אנחנו צמים בתשיעי, אבל כל מנהגי בין המצרים נוהגים גם ביום עשירי. כגון ברכת 'שהחיינו' כתוב בפוסקים שגם בעשירי אין מברכים שהחיינו.

יח. בשר ויין במוצאי הצום בשנה זו

בעניין שתיית יין בשבוע שחל בו תשעה באב יש מנהגים שונים. בספר פרי האדמה ח"ד כותב (דף ח ע"ד), שמנהג ירושלים להקל ביין אפילו בשבוע שחל בו תשעה באב. האשכנזים לעומת זאת מחמירים ביין בתשעת הימים אף בראש חודש, ואפילו ביין של הבדלה נותנים לקטן לשתות.

ואצלינו הספרדים מנהג ירושלים להקל בשתיית יין אפילו בשבוע שחל בו תשעה באב, ויש בזה כמה מנהגים, אבל לגבי יום עשירי באב מפורש בשלחן ערוך שנוהגים לא לאכול בשר ולא לשתות יין ביום עשירי באב.

ובדברי השלחן ערוך נראה שמנהג זה הוא בכל יום עשירי באב. ולא רק עד חצות, אך אין עוד חומרות מיוחדות ביום עשירי באב מלבד אלו. ולעומתו הרמ"א מקל בבשר ויין יותר ממרן הש"ע, והוא אומר שרק עד חצות. וזה מחד גיסא, ומאידך גיסא, הרמ"א מחמיר הרבה יותר ממרן בענין האיסור להתרחץ, וכן שאסור לכבס בגדים וללבוש בגדים מכובסים, אסור להסתפר, וכל המנהגים שנוהגים בבין המצרים או בשבוע שחל בו תשעה באב עד חצות. [ראה בסימן תקנח ובמ"ב ס"ק ג ובבה"ל שם.]

יט. תשעה באב נקרא "מועד"

במנחה בשבת זו לא אומרים "צדקתך". והטעם, כיון שאילו תשעה באב היה חל בחול לא אומרים תחנון, ובכל יום שלא אומרים בו תחנון גם במנחה שלפניו לא אומרים תחנון. ובערב תשעה באב במנחה לא אומרים תחנון, וכשחל בשבת לא אומרים "צדקתך" בשבת, כי זה עקב הצום.

ומפני מה אין אומרים תחנון בתשעה באב? בבית האבל הסיבה היא משום שכתוב שמידת הדין מתוחה עליו. ולא מזכירים עוון במקום שיש אבילות וצער. אבל לגבי תשעה באב כותבים רבותינו הראשונים שהוא בגלל שכתוב (איכה א, טו) "קרא עלי מועד לשבור בחורי", תשעה באב נקרא 'מועד'. וכמו שבחג לא אומרים תחנון, כך גם תשעה באב.

ואיזה מן חג זה?! הרי מיד לאחר מכן פותחים את ההיכל, ואין פרוכת, ואומרים 'במקום אשרי העם, איכה זהב יועם, במקום ישמחו השמים, שומו על זאת שמים וכו', אאמו"ר מרן זצוק"ל לא היה מסוגל להגיד את הנוסח הזה, ובכל משפט היה ממרר בבכי, וכן בהפטרה, איזו הפטרה נוראה אומרים בתשעה באב, הפטרה שאי אפשר להפסיק ולבכות לעומת כעסו של הקב"ה עלינו, 'יום הדין עברה ותוכחה', ופתאום לא אומרים בו תחנון, איך אפשר לכנות יום כזה בשם "חג" או "מועד!?"

ואפשר לומר, שהרי למעשה קשה עוד יותר מה שאחרי חצות יושבים על כסאות, הרי בית המקדש חרב, אנחנו עדיין אבלים, ולאחר מכן במנחה לא רק שלא אומרים תחנון אלא אומרים "נחמו נחמו עמי", פסוקי נחמה!?

אבל התשובה היא, שאם אנחנו באמת מתאבלים על חרבן ירושלים, כל הענין של הגאולה זה האבילות 'כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה'.

וכמו שמספרים שפעם אחת נפוליון הגיע לרובע היהודי בליל תשעה באב, והכמרים הנוצרים אמרו לו תראה כ"כ הם שונאים אותך, היהודים שמעו שאתה מגיע כולם יושבים על הארץ ובוכים..., אך הוא לא האמין, ושאל את היהודים 'למה אתם יושבים על הארץ?' והם החלו לבכות, ואמרו לו אנחנו מתאבלים על בית המקדש שלנו שחרב. מתי נחרב בית המקדש? אמרו לו לפני 1800 שנה. [בזמן נפוליון זה היה לפני 1800 שנה] נפוליאון התפלא "1800 שנה עברו ואתם ממשיכים להתאבל!?" אני בטוח שבסוף יהיה לכם בית המקדש!!

עצם הדבר שמתאבלים, זוכרים כך את חרבן ירושלים, כשחושבים על כל מה שקרה פה, למה חרב בית המקדש, ורוצים לתקן, ומתחננים להקב"ה 'תשכון בתוך ירושלים עירך כאשר דברת, ותחזינה עינינו בשובך לציון ברחמים, אנחנו מקרבים את הגאולה'.

ולפיכך על אף שמצד אחד אנחנו בוכים בתשעה באב, אך מצד שני נקרא 'מועד', כי הוא עתיד להיות מועד, ובאבלותנו אנחנו עושים שאכן הוא יהיה מועד. לכן גם במנחה, לאחר שהתאבלנו כיאות אפשר לומר: "נחמו נחמו עמי יאמר אלוקיכם".

הלכה למעשה:

- א. לכתחילה ראוי שהסעודה השניה של שבת תהיה היא עיקר סעודות השבת, ואם רוצה יכול לעשות את הסעודה השלישית לסעודה החשובה ביותר.
- ב. המנהג לאכול כהרגלו בכל שבת בסעודה השלישית. ואין נוהגים בשבת זו מנהגי אבילות כלל.
- ג. אסור להימנע מאכילת בשר בשבת מחמת אבילות, אף באבילות על מת.
- ד. כדאי להימנע מלהאריך בסעודה שלישית יותר מדאי, וראוי לאכול בכובד ראש וימעט בדיבור.
- ה. במוצאי שבת זו מפסיק מלאכול סמוך לשקיעת החמה.
- ו. שאר העינויים, נעילת הסנדל וכו' מתחילים לנהוג לאחר צאת הכוכבים של הגאונים, ולאחר שאמר "ברוך המבדיל בין קודש לחול".
- ז. ברית מילה שחלה ביום הכיפורים אין מברכים על הכוס כלל, אך כשחלה בתענית ט"ב מברכים על הכוס ונותנים לקטן לשתות.
- ח. מבדילים על הכוס במוצאי התענית אך ללא נר וללא בשמים.
- ט. בליל ט"ב שחל במוצאי שבת מברכים על הנר. ויש להזכיר לנשות הבית לברך על הנר.
- י. בט"ב אין מריחים בבשמים ובטבק ובכל כיו"ב אף כשחל במוצאי שבת.
- יב. מי שהותר לו לאכול ביום ט"ב יבדיל על הכוס, ויכול להוציא יד"ח את השומעים אף שהם עדיין צמים.